

بررسی تحقق برخی از اهداف سیاست‌های کلی اصل ۴۴ در واگذاری شرکت‌های دولتی

همت جعفری*

علی محمدی**

چکیده

با ابلاغ سیاست‌های کلی اصل ۴۴ نظام و تبیین ضرورت واگذاری فعالیت‌ها به بخش خصوصی، اهداف مشخصی در سطح اقتصاد کلان و خرد پیش‌بینی شده است. این پژوهش، متغیرهای مالی شرکت‌های واگذاری شامل بازده حقوق صاحبان سهام، نسبت فروش خالص به دارایی‌ها و نسبت جریان وجه نقد عملیاتی به فروش خالص را به این منظور مورد بررسی قرار می‌دهد. شرکت‌های واگذاری در سال ۱۳۸۳ مورد ملاحظه قرار گرفته است و از میان ۱۵۸ شرکت واگذاری جامعه آماری تحقیق با این ملاحظات انتخاب گردید.

* بین ۲۰ تا ۵۰ درصد سهام یا نفوذ موثر بخش خصوصی در شرکت واگذاری. (گروه ۱ شامل ۹ شرکت)

* بیشتر از ۵۰ درصد باشد، یا کنترل عملیات و مدیریت شرکت توسط بخش خصوصی (گروه ۲ شامل ۸ شرکت)

برای تجزیه و تحلیل اطلاعات و آزمون فرضیات به منظور مقایسه میانگین دو جامعه با توجه به حجم اندک تعداد نمونه‌های دو گروه از آزمون t زوجی استفاده شده است. نتایج آزمون فرضیه‌های تحقیق در سطح اطمینان ۹۵٪ نشان می‌دهد شاخص‌های مورد بررسی (بازده حقوق صاحبان سهام، نسبت فروش خالص به دارایی‌ها و نسبت جریان وجه نقد عملیاتی به فروش خالص) شرکت‌ها پس از واگذاری به بخش خصوصی افزایش نیافته است.

طبقه‌بندی G3۸، G3۲، JEL: L۳۳

واژه‌های کلیدی: خصوصی‌سازی، بازده حقوق صاحبان سهام، نسبت فروش خالص به دارایی‌ها، نسبت جریان وجه نقد عملیاتی به فروش خالص

* فوق‌لیسانس حسابداری دانشگاه تهران؛ ذیحساب استانداری البرز

** فوق‌لیسانس حسابداری دانشگاه تهران؛ معاون هزینه سازمان هزینه‌های امور اقتصادی و دارایی استان زنجان

مقدمه

میزان حضور و اثرگذاری بخش دولتی و خصوصی در اقتصاد از مباحث مورد توجه در تحقیقات و بررسی‌های مختلف بوده است. پس از جنگ جهانی دوم و در دوره جنگ سرد، جهان به دو بلوک سیاسی و اقتصادی عمده شرق و غرب تقسیم گردید؛ بلوک شرق با اقتصادی کاملاً متمرکز و دولت‌محور، در مقابل غرب با اقتصاد بازار و آزاد. بدون رجوع به آمار و ارقام، به صورت آشکار این تقابل نشان داد که از میان دو تفکر اقتصادی مذکور تفکری که مالکیت‌داری‌ها را متعلق به دولت می‌دانست و نیازی به مشارکت و نقش‌آفرینی بخش خصوصی در اقتصاد نمی‌دید با گذر زمان با مشکلات اقتصادی عدیده مواجه گردید و اتحاد جماهیر شوروی به عنوان محور و ستون اصلی این نوع تفکر اقتصادی به دلیل عدم توانایی در اداره اقتصاد به صورت موفق در برابر دیدگان همگان فرو پاشید. اما طرف مقابل موقعیت قابل توجهی از نظر اقتصادی کسب نمود.

ویژگی‌های بنگاه‌های اقتصادی دولتی و خصوصی در مدل ذیل مقایسه شده است: (حمیدانیپور ۱۳۸۲)

بخش خصوصی	بخش دولتی	نوع ویژگی
مالکیت و نظارت خصوصی	مالکیت و نظارت دولتی	کنترل
حداکثر سازی ثروت	حداکثر سازی رفاه اجتماعی	هدف
منافع اقتصادی	اراده سیاست‌گذاران	مبنای تصمیم‌گیری
نظام قیمت‌ها	ترجیحات سیاسی و اجتماعی	سیستم اقتصادی
دارای استقلال مالی	وابسته به پارانه	وضعیت مالی
بسته به عملکرد	ضعیف است	امکان ورشکستگی
دارای ابتکار و نوآوری	فاقد ابتکار و نوآوری	محیط فعالیت

بنابراین همانطور که در مدل ارائه گردیده است، فرایند خصوصی‌سازی می‌تواند تولید و فعالیت اقتصادی را جایگزین اداره شرکت بر اساس ترجیحات سیاسی نماید. تلاش برای دست‌یابی به حد مطلوب و ترکیب بهینه حضور دولت و بازار، در اقتصاد موجب شده است سیاست خصوصی‌سازی به‌عنوان یکی از برنامه‌های اصلی اصلاح ساختار اقتصادی در کشورهای مختلف جهان به‌ویژه در اقتصاد ایران پی‌گیری شود و کشورهای مختلف اعم از توسعه یافته و در حال توسعه برای رهایی از مشکلات شرکت‌های دولتی و افزایش کارایی، خصوصی‌سازی را به‌طور گسترده اجرا کنند.

در راستای دستیابی به این هدف مهم رهبر معظم انقلاب اسلامی، سیاست‌های کلی اصل ۴۴

قانون اساسی را به سران سه قوه و رئیس مجمع تشخیص مصلحت نظام، ابلاغ کردند. ابلاغ این سیاست‌های راهبردی و بسیار مهم بر اساس بند یک اصل ۱۱۰ قانون اساسی که تعیین سیاست‌های کلی نظام را پس از مشورت با مجمع تشخیص مصلحت نظام، در حیطه اختیارات و وظایف رهبر انقلاب قرار داده است، صورت گرفته است. اهداف عمده مدنظر از ابلاغ سیاست‌ها عبارتند از:

- شتاب بخشیدن به رشد اقتصاد ملی.
- گسترش مالکیت در سطح عموم مردم به‌منظور تأمین عدالت اجتماعی.
- ارتقای کارآیی بنگاههای اقتصادی، و بهره‌وری منابع مادی و انسانی و فناوری.
- افزایش رقابت‌پذیری در اقتصاد ملی.
- افزایش سهم بخشهای خصوصی و تعاونی در اقتصاد ملی.
- کاستن از بار مالی و مدیریتی دولت در تصدی فعالیتهای اقتصادی.
- افزایش سطح عمومی اشتغال.
- تشویق اقشار مردم به پس انداز و سرمایه‌گذاری و بهبود درآمد خانوارها.

این پژوهش برای بررسی تحقق برخی از اهداف سیاست‌های کلی اصل ۴۴ از واگذاری‌ها، عملکرد شرکت‌ها را در دو دوره ۴ ساله قبل و بعد از واگذاری مقایسه می‌نماید. متغیرهای مورد مقایسه شامل بازده حقوق صاحبان سهام، نسبت فروش خالص به دارایی‌ها و نسبت جریان وجه نقد عملیاتی به فروش خالص است. در صورتی که آزمون فرضیه‌های تحقیق نشان از بهبود عملکرد شرکت‌ها در خصوص متغیرهای مورد بررسی باشد به شکل غیرمستقیم می‌توان واگذاری فعالیت‌ها را در تحقق اهداف ارتقای کارآیی بنگاههای اقتصادی، و بهره‌وری منابع مادی و انسانی و فناوری موفق ارزیابی نمود.

در این مقاله، ابتدا پیشینه پژوهش بررسی می‌شود و سپس با بیان مسأله اصلی پژوهش، فرضیه‌ها، متغیرها و روش پژوهش تشریح می‌گردد. در ادامه با مشخص نمودن جامعه آماری با استفاده از روش‌های آماری مناسب فرضیه‌های پژوهش را آزمون نموده و در پایان نتایج حاصل از پژوهش ارائه می‌شود.

پیشینه پژوهش

پژوهش‌های دانشگاهی بسیاری در خصوص اثر خصوصی‌سازی بر عملکرد شرکت‌ها انجام شده

است. بسیاری از مطالعات انجام شده به مقایسه عملکرد قبل و بعد از واگذاری شرکت‌های دولتی پرداخته‌اند و نتایج پژوهش‌ها در بسیاری موارد بیانگر آن است که به‌طور کلی خصوصی‌سازی منجر به افزایش قابل توجه سودآوری، کارایی، بازده و سود سهام پرداختی می‌شود. از سوی دیگر، کاهش عمده‌ای در اهرم (نسبت بدهی) مشاهده شده است. ولی در مورد اثر خصوصی‌سازی بر سطح اشتغال در شرکت‌های واگذار شده توافقی وجود نداشته است. (مگینسون، نش‌ورندنبورگ، ۱۹۹۴) (بوباگری و کوست، ۱۹۹۸)، (مگینسون، ۱۹۹۹).

در زیر به برخی از پژوهش‌های داخلی و خارجی اشاره می‌شود:

سیلواری (۱۳۷۹) رابطه بین نوع مالکیت و عملکرد مالی را بررسی کرده است. در این پژوهش یک نمونه مشتمل بر ۶۲ شرکت از بین شش صنعت (خودروسازی، سرمایه‌گذاری مالی، کانی غیر فلزی، غذایی، شیمیایی، لاستیک و پلاستیک) انتخاب شده است. هدف این پژوهش آن است که مشخص کند: آیا تغییرات در درصد مالکیت، موجب بهبود شاخص‌های عملکرد مالی شده است یا خیر؟

در این راستا، نسبت‌های مالی سال‌های ۷۷ و ۷۸ این شرکت‌ها مورد بررسی قرار گرفته است. نتیجه کلی بدست آمده حاکی از آن است که تغییرات در نسبت مالکیت (دولتی یا خصوصی) رابطه‌ای با تغییرات در نسبت‌های مالی ندارد. از نکات قابل ذکر در مورد این پژوهش آن است که دوره مورد بررسی برای نتیجه‌گیری (دوسال) بسیار کوتاه است. نارسایی دیگر وجود برخی شرکت‌ها در نمونه تحقیق می‌باشد که درصد مالکیت آن‌ها تغییر نیافته است، از این رو باید از نمونه حذف می‌شدند تا نتایج تحقیق مخدوش نگردد. (محمد سیلواری ۱۳۷۹)

رفیعی (۱۳۷۴) عملکرد شرکت‌های واگذار شده به بخش خصوصی را قبل و بعد از خصوصی‌سازی بررسی مقایسه‌ای می‌نماید. پژوهش معیارهای سودآوری را به‌عنوان شاخص‌های عملکرد در نظر گرفته و بر اساس میزان سودآوری قبل و بعد از خصوصی‌سازی تاثیر خصوصی‌سازی را بر شرکت‌های مذکور بررسی نموده است. (محمد مهدی رفیعی ۱۳۷۴)

الماسی (۱۳۸۱) در پژوهشی با عنوان "بررسی تاثیر خصوصی‌سازی بر عملکرد مالی شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران"، اثرات سیاست خصوصی‌سازی را از دیدگاه مالی در چارچوب قانون برنامه توسعه اقتصادی اجتماعی مورد بررسی قرار داده است. ارزیابی اثربخشی این سیاست با استفاده از سه معیار درآمد هر سهم، بازده دارایی‌ها و بازده ارزش ویژه انجام شده است.

وضعیت سه شاخص ذکر شده پنج سال قبل و پنج سال پس از خصوصی‌سازی برای شرکت‌های خصوصی شده بررسی شده است. شرکت‌های خصوصی شده در قالب صنایع مختلف و به‌گونه‌ای کلی ارزیابی شده‌اند. نتایج این پژوهش نشان می‌دهد که پس از خصوصی‌سازی عملکرد مالی شرکت‌ها تغییر معناداری نداشته است. لذا اجرای سیاست خصوصی‌سازی قادر به دستیابی به اهداف آن یعنی بهبود کارایی و بهره‌وری شرکت‌ها نبوده است. عمده‌ترین دلیل عدم کام‌یابی سیاست خصوصی‌سازی شرایط اقتصادی نامساعد ایران و فقدان بسترهای مناسب جهت دستیابی به اهداف این برنامه عنوان شده است. (محمد رضا الماسی ۱۳۸۱)

محمد عمران (۲۰۰۳) به مطالعه‌ای در رابطه با اثر خصوصی‌سازی بر عملکرد شرکت‌ها در مصر پرداخت. وی در پژوهش خود دو هدف را دنبال کرد: اول این که آیا خصوصی‌سازی باعث بهبود عملکرد شده است؟ و دوم این که کدام نوع ساختار مالکیت جدید در دوره پس از واگذاری، اثر مثبتی بر عملکرد شرکت‌ها داشته است؟

وی ۶۹ شرکت مصری را که بین سال‌های ۱۹۹۴ تا ۱۹۹۸ از بخش دولتی به بخش خصوصی واگذار شده بودند انتخاب و آن‌ها را در ۴ گروه طبقه بندی نمود: گروه اول؛ شرکت‌هایی که عمده سهامشان (بیش از ۵۰ درصد) در بازار سهام واگذار شده است. گروه دوم؛ شرکت‌هایی که کمتر از ۵۰ درصد سهامشان در بازار سهام واگذار شده است. گروه سوم شرکت‌هایی که سهامشان به کارکنان شرکت‌ها واگذار شده است و گروه چهارم؛ شرکت‌هایی که سهامشان خارج از بورس به اشخاص خاص واگذار شده است. از ۶۹ شرکت مورد مطالعه ۳۳ شرکت در گروه اول، ۱۸ شرکت در گروه دوم، ۱۲ شرکت در گروه سوم و ۶ شرکت در گروه چهارم قرار گرفتند.

عمران اطلاعات مالی دو سال قبل و بعد از واگذاری شرکت‌های نمونه را مورد تجزیه و تحلیل قرار داد. وی متغیرهای فوق را در دوره قبل و بعد از خصوصی شدن بررسی و برای آزمون فرضیات از آزمون رتبه‌بندی ویلکاکسون استفاده نمود.

از نتایج بدست آمده پژوهش مشاهده شد که پس از واگذاری شرکت‌ها، نسبت‌های سودآوری، کارایی عملیاتی، هزینه سرمایه و سود سهام بهبود یافته است و بر عکس، سطح اشتغال کارکنان، اهرم و ریسک از کاهش قابل توجهی برخوردار شدند. این محقق برای مقایسه عملکرد بعد از واگذاری گروه‌های مختلف از آزمون من - ویتنی استفاده نمود تا مشخص کند که آیا تفاوت قابل توجهی بین عملکرد گروه‌های مختلف وجود دارد یا خیر؟ (محمد عمران ۲۰۰۳)

نتایج پژوهش وی بیانگر آن است که شرکت‌های گروه اول نسبت به شرکت‌های گروه دوم از عملکرد بهتری برخوردارند و شرکت‌های واگذار شده به کارکنان و اشخاص خاص نسبت به شرکت‌های واگذار شده از طریق بورس در دوره پس از واگذاری، عملکرد بهتری را نشان می‌دهند. مشاهده مهم و قابل توجه در پژوهش عمران این است که خصوصی‌سازی ناقص (کمتر از ۵۰ درصد) به خوبی خصوصی‌سازی کامل (بیش از ۵۰ درصد) عمل نمی‌کند، هم‌چنین مالکیت متمرکز شرکت‌ها و یا شرکت‌هایی که به کارکنان و اشخاص خاص واگذار شده‌اند، نسبت به نوع مالکیت پراکنده (شرکت‌های واگذار شده از طریق بورس) از عملکرد بهتری برخوردارند. (محمد عمران ۲۰۰۳)

تورورو ماکزیمو (۲۰۰۳) طی پژوهشی تاثیر خصوصی‌سازی را از طریق تجزیه و تحلیل دقیق آماری و اقتصادی بر اساس تفاوت عملکرد شرکت‌ها قبل و بعد از خصوصی‌سازی، و بر اساس تغییر در عملکرد شرکت‌های خصوصی نسبت به تغییر در عملکرد شرکت‌های دولتی از طریق شاخص‌های متعدد چون سودآوری، کارایی عملیاتی، استخدام، اهرم و هم‌گرایی تجزیه و تحلیل می‌کند.

این محقق در پژوهش خود نشان داد که طبق ادبیات گذشته شرکت‌های خصوصی در مقایسه با شرکت‌های دولتی کارا تر بوده و سوددهی بیشتری دارند. در بخش‌هایی از اقتصاد که بازار رقابتی تر بوده است، مانند شرکت‌های تامین مالی و بانک‌های تازه خصوصی شده در رقابت به سمت بانک‌هایی می‌روند که مدت زیادی است که خصوصی شده‌اند. در حالی که تاثیر خصوصی‌سازی در استخدام در کوتاه مدت منفی و در بلند مدت مثبت است. این پژوهش نشان می‌دهد که در نتیجه خصوصی‌سازی، افزایش قابل توجهی در استخدام غیر مستقیم از طریق ارائه خدمات و رشد قابل توجهی در کل اشتغال، هم مستقیم و غیر مستقیم وجود دارد. (تورورو ماکیمو ۲۰۰۳)

آر.او. سالوواو. اکینلو (۲۰۰۵) از دانشکده حسابداری و مدیریت دانشگاه Obafemi Awolowo نیجریه به پژوهشی با موضوع "خصوصی‌سازی، کارایی و ارزیابی عملکرد مالی شرکت‌ها" در بازه زمانی ۱۹۷۸ تا ۲۰۰۱ به بررسی دوره عملکرد شرکت‌ها قبل و بعد از خصوصی‌سازی پرداختند. در این پژوهش به بررسی مقایسه ای نرخ بازده حقوق صاحبان سهم و نرخ بازده دارایی‌ها پرداخته شده است. نتایج پژوهش آنان نشان داد که یک روند صعودی و پایدار در دوره بعد از خصوصی‌سازی در ROA, ROE وجود دارد اما با نوسان ناچیزی در نرخ رشد همراه است. شواهد موجود در نیجریه نشان داد که اثر خصوصی‌سازی بر کارایی مثبت اما کاهشی است. (آر.او. سالوواو. اکینلو ۲۰۰۵)

پرسش اصلی پژوهش

هدف اصلی این پژوهش، مطالعه آثار خصوصی‌سازی بر برخی از شاخص‌های مالی به عنوان معیار عملکرد شرکت‌های واگذار شده است. براساس اهداف مد نظر سیاست‌گذاران اقتصادی کشور در قوانین برنامه و سیاست‌های کلی نظام انتظار می‌رود پس از انجام پژوهش به این نتیجه برسیم که واگذاری شرکت‌ها به بخش خصوصی باعث بهبود کلیه متغیرهای تحقیق شده است یا به بیان دیگر مشخص می‌شود که برخی از اهداف سیاست‌های کلی اصل ۴۴ ابلاغی توسط مقام معظم رهبری تحقق یافته است.

این پژوهش با بررسی تاثیر خصوصی‌سازی بر عملکرد شرکت‌ها به صورت غیرمستقیم به دنبال پاسخ به این پرسش است، "آیا واگذاری شرکت‌های دولتی تاثیری بر عملکرد مالی آن‌ها دارد؟"

فرضیه‌های پژوهش

۱. نسبت جریان وجه نقد عملیاتی به فروش خالص بعد از واگذاری شرکت‌ها نسبت به دوران قبل از واگذاری افزایش یافته است.

۲. بازده حقوق صاحبان سهام شرکت‌ها پس از واگذاری بیشتر از دوران قبل از واگذاری است. نسبت فروش خالص به دارایی‌های شرکت‌ها بعد از واگذاری نسبت به دوران قبل از واگذاری افزایش یافته است.

متغیرهای پژوهش

در این پژوهش، خصوصی‌سازی متغیر مستقل است که با محاسبه تعداد سهام واگذار شده به بخش خصوصی نسبت به کل سهام شرکت نسبت به خصوصی بودن شرکت‌ها تصمیم‌گیری می‌شود و متغیرهای وابسته پژوهش عبارتند از:

- نسبت وجوه نقد عملیاتی به فروش خالص، که این مقادیر را می‌توان به ترتیب از صورت گردش وجوه نقد و صورت سود و زیان شرکت استخراج نمود.
- بازده حقوق صاحبان سهام، که برای اندازه‌گیری عملیاتی آن، مقادیر سود خالص و ارزش دفتری جمع حقوق صاحبان سهام را می‌توان از صورت‌های مالی شرکت‌ها استخراج نمود.
- نسبت فروش خالص به متوسط دارایی‌های شرکت‌ها، مقادیر فروش خالص و ارزش دفتری جمع دارایی‌ها را می‌توان از صورت‌های مالی شرکت‌ها استخراج نمود.

در این پژوهش نمادهای جدول زیر متغیرها را معرفی می نماید.

جدول شماره یک

ردیف	متغیر	نماد
۱	نسبت وجوه نقد عملیاتی به فروش خالص قبل از واگذاری	C_{be}
۲	نسبت وجوه نقد عملیاتی به فروش خالص بعد از واگذاری	C_{af}
۳	بازده حقوق صاحبان سهام قبل از واگذاری	ROE_{be}
۴	بازده حقوق صاحبان سهام بعد از واگذاری	ROE_{af}
۵	نسبت فروش خالص به متوسط دارایی‌ها قبل از واگذاری	D_{be}
۶	نسبت فروش خالص به متوسط دارایی‌ها بعد از واگذاری	D_{af}

روش تحقیق

این طرح پژوهشی به دلیل این که تاثیر متغیر خصوصی سازی را بر متغیرهای عملکرد شرکت بر اساس اطلاعات مالی مورد بررسی قرار می دهد از نوع توصیفی (علی - مقایسه‌ای) و به دلیل استفاده از اطلاعات تاریخی از نظر زمانی جزو تحقیقات گذشته‌نگر است. از نظر هدف تحقیق نیز چون پژوهش حاضر بر اساس اطلاعات مالی شرکت های واگذاری تحقق اهداف پیش‌بینی شده در قوانین و سیاست های کلی را به منظور استفاده در تصمیم گیری های احتمالی توسط مراجع ذی صلاح بررسی می نماید و نتایج آن در حوزه عمل قابل استفاده خواهد بود جزو گروه پژوهش های کاربردی طبقه بندی می شود.

جامعه آماری، نمونه‌ها و روش نمونه‌گیری

شرکت‌هایی که طی سال ۱۳۸۳، به بخش خصوصی واگذار شده‌اند، مد نظر قرار گرفتند. در این سال بخشی از سهام ۱۵۸ شرکت به بخش خصوصی واگذار شده است. برخی محدودیت‌ها مانع بررسی کل شرکت های واگذاری به عنوان نمونه تحقیق می‌باشد، از جمله اینکه در بیشتر موارد سهام واگذار شده به بخش خصوصی بسیار اندک بوده است، یعنی در مدیریت شرکت‌های واگذاری تاثیر گذار نمی‌باشد. به دلیل الزام موضوع پژوهش لازم است که اطلاعات مورد نیاز در یک بازه زمانی همگن قبل و بعد از واگذاری در دسترس باشد که در مورد برخی شرکت‌ها اطلاعات قبل از سال ۱۳۸۰ در دسترس نبوده است. بنابراین امکان مقایسه اطلاعات در دو دوره چهار ساله قبل و بعد از واگذاری یعنی ۸۷-۱۳۸۰ فراهم بوده است. لذا با توجه به میزان سهام واگذار شده، فقط شرکت‌هایی

جامعه آماری این پژوهش را تشکیل می‌دهند که:

● اطلاعات مربوط به چهار سال قبل و بعد از واگذاری آنها در دسترس باشد.

● میزان سهام واگذار شده آن‌ها به بخش خصوصی:

* بین ۲۰ تا ۵۰ درصد کل سهام باشد، یا بخش خصوصی نفوذ موثر در شرکت واگذاری به

دست آورد. (گروه ۱)

* بیشتر از ۵۰ درصد باشد، یا با واگذاری هر میزان از سهام، کنترل عملیات و مدیریت امور

شرکت به بخش خصوصی واگذار شده باشد. (گروه ۲)

با در نظر گرفتن شروط پیشگفته جامعه آماری شامل ۱۷ شرکت می‌باشد که با توجه به محدود

بودن نمونه‌ها، کل نمونه‌های موجود مورد بررسی قرار گرفته است.

جدول شماره (۲) - شرکت‌های گروه (۱)

ردیف	نام شرکت	نوع صنعت
۱	بهنوش ایران	غذایی و نوشیدنی
۲	سیمان کارون	سایر محصولات کانی غیر فلزی
۳	صنایع مخابراتی راه دور ایران	وسایل ارتباطی
۴	سولیران	ساخت محصولات فلزی
۵	تولید تجهیزات سنگین هپکو	ماشین آلات و تجهیزات
۶	کمباین سازی ایران	ماشین آلات و تجهیزات
۷	کمپرسور سازی تبریز	ماشین آلات و تجهیزات
۸	لیفتراک سازی سهند	ماشین آلات و تجهیزات
۹	نیروکلر	مواد و محصولات شیمیایی

جدول شماره (۳) - شرکت‌های گروه (۲)

ردیف	نام شرکت	نوع صنعت
۱	سیمان اردبیل و آهک آذر شهر	سایر محصولات کانی غیر فلزی
۲	سیمان هرمزگان	سایر محصولات کانی غیر فلزی
۳	تراکتورسازی ایران	ماشین آلات و تجهیزات
۴	ریخته‌گری تراکتورسازی	خودرو و ساخت قطعات
۵	موتور سازان تراکتور سازی	خودرو و ساخت قطعات
۶	کابل‌های مخابراتی شهید قندی	ماشین آلات و دستگاه‌های برقی
۷	تولید پارس قوطی	ساخت محصولات فلزی
۸	تولید سموم علف کش	مواد و محصولات شیمیایی

روش گردآوری داده‌ها

در این پژوهش همانند سایر تحقیقات علمی، گردآوری ادبیات پژوهش به روش کتابخانه‌ای با استفاده از پایان‌نامه‌های مرتبط در دانشگاه‌ها و مقالات علمی منتشر شده به همراه نشریاتی که مطالب مفید مربوط به موضوع تحقیق دارند از مجموعه وزارت امور اقتصادی و دارایی، سازمان خصوصی‌سازی، دانشگاه تربیت مدرس، معاونت برنامه ریزی و نظارت راهبردی ریاست جمهوری، سازمان بورس اوراق بهادار گردآوری شده است. در مرحله دوم برای گردآوری اطلاعات شرکت‌های موضوع تحقیق و داده‌های مالی آن‌ها جهت آزمون فرضیه‌های تحقیق، به بررسی تاریخچه شرکت‌ها در سازمان بورس اوراق بهادار تهران، بررسی مصوبات و تصمیمات هیات وزیران و هیات عالی واگذاری (موضوع ماده ۱۲ قانون برنامه سوم توسعه تغذی در ماده ۹ قانون برنامه چهارم توسعه) اقدام گردید تا لیست شرکت‌های واگذار شده شامل تعداد سهام واگذار شده، تاریخ واگذاری از سازمان خصوصی‌سازی در تعیین جامعه و نمونه آماری تحقیق مور استفاده قرار گیرد سپس اطلاعات صورت‌های مالی و قیمت‌های شرکت‌ها از طریق سازمان بورس اوراق بهادار تهران، و در برخی موارد با مصاحبه و مراجعه و تماس با شرکت‌های مورد مطالعه جمع‌آوری گردید.

روش‌های آماری آزمون فرض‌ها

در پژوهش حاضر، برای تجزیه و تحلیل اطلاعات و آزمون فرضیه‌ها به منظور بررسی ارتباط عملکرد شرکت‌ها با خصوصی‌سازی از آزمون t زوجی استفاده شده است و این آزمون‌ها به منظور بررسی تاثیر یک متغیر کیفی مانند خصوصی‌سازی بر متغیرهای کمی مانند متغیرهای مبین عملکرد مالی شرکت‌ها از طریق مقایسه مناسب است به این صورت عملکرد چهار سال قبل و بعد از واگذاری شرکت‌ها مورد بررسی و مقایسه قرار می‌گیرد.

آزمون t استیودنت برای مقایسه زوجی دو نمونه وابسته

بسیار پیش می‌آید که نمونه‌ها وابسته باشند؛ برای مثال مشاهدات عناصر یک نمونه را که گروه آزمایشی است، می‌توان با عضوهای گروه کنترل مطابقت داد یا می‌توان اندازه‌گیری مورد نظر را در یک نمونه، پیش از پدید آوردن نوعی تغییر در عضوهای آن، با مقادیر نمونه پس از وقوع تغییر مقایسه نمود. در ارزیابی این تفاوت می‌شود از آزمون t استیودنت استفاده کرد. آزمون t برای

مقایسه دو نمونه وابسته پرتوان‌ترین ابزار است. کاربرد این آزمون مستلزم آن است که متغیرها پیوسته باشند و شکل توزیع تفاوت‌ها نرمال باشد.

آزمون فرضیه‌های پژوهش

در این پژوهش، برای آزمون فرضیه‌های تحقیق، نرم‌افزار آماری SPSS ۱۶ مورد استفاده قرار گرفته است. از آنجایی که داده‌های جمع‌آوری شده از توزیع نرمال برخوردار هستند، از آزمون t زوجی استفاده می‌کنیم، این آزمون پارامتری است و برای استفاده از آن، فرض بر این است که داده‌ها از توزیع نرمال برخوردارند. برای اطمینان از نرمال بودن توزیع مقادیر از آزمون کولموگروف اسمیرنوف استفاده شده است. چون مقدار احتمال مربوط به آزمون کولموگروف اسمیرنوف برای داده‌های متغیرهای تحقیق بزرگ‌تر از ۵ درصد است، بنابراین با اطمینان ۹۵ درصد نرمال بودن داده‌ها، مورد تأیید قرار می‌گیرد.

آزمون فرضیه‌های پژوهش در مورد شرکت‌های گروه (۱)

فرضیه اول

برای آزمون فرضیه اول می‌توان فرضیه صفر و فرضیه مقابل را به صورت زیر بنویسیم:

$$\begin{cases} H_0: \mu C_{af} \leq \mu C_{be} \\ H_1: \mu C_{af} > \mu C_{be} \end{cases}$$

یا

$$\begin{cases} H_0: \text{میانگین نسبت جریان وجه نقد عملیاتی به فروش خالص شرکت‌ها پس از واگذاری افزایش نیافته است} \\ H_1: \text{میانگین نسبت جریان وجه نقد عملیاتی به فروش خالص شرکت‌ها پس از واگذاری افزایش یافته است} \end{cases}$$

با توجه به این که مقدار احتمال مربوط به آزمون کولموگروف اسمیرنوف برای نسبت وجه نقد عملیاتی به فروش خالص، قبل و بعد از واگذاری بزرگتر از ۰/۰۵ است، بنابراین با اطمینان ۹۵ درصد نرمال بودن آن مورد تأیید قرار می‌گیرد. پس برای آزمون فرضیه سوم از آزمون t زوجی استفاده می‌کنیم.

جدول شماره (۴) آزمون t نمونه های زوج شده نسبت گردش وجوه نقد عملیاتی

P- Value	درجه آزادی	آماره آزمون	
۰/۲۸۲	۸	-۱/۱۵۴	گروه اول
۰/۳۸۲	۷	-۰/۹۳۲	گروه دوم

با توجه به این که مقدار احتمال آماره t نمونه های زوج شده نسبت گردش وجوه نقد عملیاتی گروه (۱) و (۲) برابر با ۰/۲۸۲ و ۰/۳۸۲ می باشد و بزرگتر از ۰/۰۵ است بنابراین می توان نتیجه گرفت فرضیه صفر رد نمی شود. به عبارتی فرضیه اول تحقیق تأیید نمی شود، یعنی میانگین نسبت جریان وجه نقد عملیاتی به فروش خالص شرکت ها پس از واگذاری برای شرکت های گروه (۱) و (۲) افزایش نیافته است.

فرضیه دوم

برای آزمون فرضیه دوم می توان فرضیه صفر و فرضیه مقابل را به صورت زیر بنویسیم:

$$\begin{cases} H_0: \text{میانگین بازده حقوق صاحبان سهام شرکت ها پس از واگذاری افزایش نیافته است} \\ H_1: \text{میانگین بازده حقوق صاحبان سهام شرکت ها پس از واگذاری افزایش یافته است} \end{cases}$$

$$\begin{cases} H_0: \mu ROE_{af} \leq \mu ROE_{be} \\ H_1: \mu ROE_{af} > \mu ROE_{be} \end{cases}$$

با توجه به این که مقدار احتمال مربوط به آزمون کولموگروف اسمیرنوف برای بازده حقوق صاحبان سهام بزرگتر از ۵ درصد است، بنابراین با اطمینان ۹۵ درصد نرمال بودن آن مورد تأیید قرار می گیرد، سپس برای آزمون فرضیه اول از آزمون t زوجی استفاده می کنیم. بر اساس جدول شماره (۴-۲۱) نتایج به شرح زیر به دست می آید:

جدول شماره (۵) آزمون t نمونه های زوج شده بازده حقوق صاحبان سهام

مقدار احتمال	درجه آزادی	آماره آزمون	
۰/۲۱۴	۸	۱/۳۵۰	گروه اول
۰/۱۱۶	۷	-۱/۷۹۶	گروه دوم

با توجه به این که مقدار احتمال آماره t نمونه های زوج شده گروه اول و دوم به ترتیب برابر با ۰/۲۱۴ و ۰/۱۱۶ بوده و هر دو بزرگتر از ۰/۰۵ می باشند بنابراین فرضیه صفر رد نمی شود، به عبارتی فرضیه دوم تحقیق نیز تأیید نمی شود. یعنی میانگین بازده حقوق صاحبان سهام شرکت ها پس از

واگذاری برای شرکت های گروه های (۱) و (۲) افزایش نیافته است.

فرضیه سوم

برای آزمون فرضیه سوم می‌توان فرض صفر و فرض مقابل را به صورت زیر نوشت:

$$\begin{cases} H_0: \text{میانگین نسبت فروش خالص به دارایی‌ها شرکت‌ها پس از واگذاری افزایش نیافته است} \\ H_1: \text{میانگین نسبت فروش خالص به دارایی‌ها شرکت‌ها پس از واگذاری افزایش یافته است} \end{cases}$$

$$\begin{cases} H_0: \mu D_{af} \leq \mu D_{be} \\ H_1: \mu D_{af} > \mu D_{be} \end{cases}$$

با توجه به این که مقدار احتمال مربوط به آزمون کولموگروف اسمیرنوف برای نسبت فروش خالص به متوسط دارایی‌ها، قبل و بعد از واگذاری بزرگ‌تر از ۵ درصد است، بنابراین با اطمینان ۹۵ درصد نرمال بودن آن مورد تأیید قرار می‌گیرد. پس برای آزمون فرضیه سوم نیز از آزمون t زوجی استفاده می‌کنیم.

جدول شماره (۶) آزمون t نمونه‌های زوج شده نسبت فروش خالص به دارایی‌ها

P- Value	درجه آزادی	آماره آزمون	
۰/۲۲۸	۸	-۱/۳۰۴	گروه اول
۰/۰۶۷	۷	-۲/۱۶۸	گروه دوم

با توجه به این که مقدار احتمال آماره t نمونه‌های زوج شده نسبت فروش خالص به دارایی‌های گروه اول و دوم به ترتیب برابر با ۰/۲۲۸ و ۰/۰۶۷ بوده و هر دو بزرگ‌تر از ۰/۰۵ می‌باشند بنابراین فرضیه صفر رد نمی‌شود، به عبارتی فرضیه سوم تحقیق نیز تأیید نمی‌شود. یعنی نسبت فروش خالص به دارایی‌ها پس از واگذاری برای هر دو گروه نمونه آماری افزایش نیافته است.

نتیجه‌گیری و پیشنهادها

انجام آزمون‌های آماری برای شرکت‌های واگذاری که در سطح اطمینان ۹۵٪ شامل مقایسه شاخص‌های نسبت جریان وجه نقد عملیاتی به فروش خالص، بازده حقوق صاحبان سهام و نسبت فروش خالص به دارایی‌ها است (هر دو گروه)، نشان می‌دهد که بین مقادیر متغیرهای مورد مطالعه

در فاصله زمانی چهار ساله قبل و بعد از واگذاری تفاوت معنی داری وجود ندارد و به عبارتی، ادعا می‌کنیم که شاخص‌های عملکرد بهبود نیافته‌اند یا کماکان بدون تغییر هستند. لذا نمی‌توان افزایش شاخص‌های عملکرد شرکت‌های واگذار شده به بخش خصوصی نسبت به قبل از واگذاری را پذیرفت.

با مطالعه پژوهش‌های داخلی از جمله سیلواری (۱۳۷۹) و الماسی (۱۳۸۱) مشاهده می‌گردد که خصوصی‌سازی در ایران چندان موفق عمل نکرده است و تغییرات در نسبت مالکیت یا مدیریت شرکت‌های واگذار شده، باعث بهبود عملکرد مالی آن‌ها نشده است. در پژوهش حاضر نیز این نتیجه تکرار شد.

از نتایج بدست آمده از پژوهش‌های سایر کشورها از جمله محمد عمران (۲۰۰۳)، توروروماکزیمو (۲۰۰۳) و آر.او. سالوو و اکینلو (۲۰۰۵) مشاهده می‌شود که پس از واگذاری شرکت‌ها در کشورهای مذکور، عملکرد مالی آن‌ها بهبود یافته است و شرکت‌های خصوصی شده در مقایسه با شرکت‌های دولتی کارا تر بوده و سوددهی بیشتری دارند. بنابراین با توجه به نتایج این پژوهش و مطالعه پژوهش‌های مشابه به منظور تحقق اهداف خصوصی سازی موارد زیر پیشنهاد می‌شود:

- مطالعه نتایج تحقیق توسط متولیان امر به منظور آسیب شناسی عدم تحقق اهداف واگذاری شرکت‌های دولتی و توجه به میزان سهام واگذاری در فرایند خصوصی سازی.

- فراهم آوردن زمینه رشد بخش خصوصی و توانمندسازی فعالان اقتصادی این بخش.
- بررسی دلایل احتمالی عدم بهبود عملکرد مدیریت‌ها بعد از واگذاری و تلاش برای رفع آنها.
- ارایه الگوی جامع و سیستماتیک برای واگذاری شرکت‌ها که اهداف واگذاری در آنها لحاظ شده باشد.

- در فرایند واگذاری به مدیریت شرکت‌ها پس از خصوصی‌سازی اهمیت داده شود و تا حد امکان برنامه به گونه ای اجرا شود که مدیریت متخصص با نگاه اقتصادی در شرکت مستقر شود.
- به دلیل اهمیت سیاست‌های کلی اصل ۴۴ پیشنهاد می‌گردد در تحقیقات دیگری وضعیت اشتغال و بهره‌وری منابع انسانی و سرمایه شرکت‌ها بعد از واگذاری بررسی شود.

منابع و مآخذ:

- ۱) آذر، عادل و منصور مومنی (۱۳۸۱). *آمار و کاربرد آن در مدیریت*، جلد دوم، تهران: انتشارات سمت.
- ۲) الماسی، محمدرضا، ۱۳۸۱، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، تاثیر خصوصی‌سازی بر عملکرد مالی شرکت‌های پذیرفته شده در بورس برای دوره زمانی (۱۳۷۹-۱۳۶۹)، دانشگاه شیراز.
- ۳) بهبودیان، جواد (۱۳۸۱). *روش‌های ناپارامتری*، تهران، انتشارات دانشگاه پیام نور.
- ۴) بهکیش، محمد مهدی (۱۳۸۵). *اقتصاد ایران در بستر جهانی شدن*، تهران، نشر نی.
- ۵) حمیدانی پور، مرتضی (۱۳۸۳). *مفهوم، علل و تکنیک‌های خصوصی‌سازی*. تهران.
- ۶) حیدری کرد زنگنه، غلامرضا (۱۳۸۸). *راهکارهای ارتقا خصوصی‌سازی در ایران*، تهران، سازمان خصوصی‌سازی.
- ۷) داور پناه، سید رضا (۱۳۸۲). *تجربه ایتالیا در بنگاه‌های کوچک و متوسط، ماهنامه تدبیر*، شماره ۱۳۶: صص ۵۸ - ۶۶
- ۸) رحیمی پروچردی، علیرضا (۱۳۸۵). *خصوصی‌سازی*، تهران: انتشارات دانشگاه تهران.
- ۹) رفیعی، محمد مهدی، (۱۳۷۴) پایان‌نامه کارشناسی ارشد، بررسی مقایسه‌ای عملکرد شرکت‌های واگذار شده به بخش خصوصی قبل و بعد از خصوصی‌سازی، دانشگاه تربیت مدرس.
- ۱۰) سرمد، زهره و دیگر همکاران (۱۳۸۲). *روش تحقیق در علوم رفتاری*، تهران: انتشارات آگه.
- ۱۱) سیلواری، محمد (۱۳۷۹). *بررسی خصوصی‌سازی و تاثیر آن بر شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار*، پایان‌نامه کارشناسی ارشد به راهنمایی دکتر رضا تهرانی، دانشگاه تهران.
- ۱۲) طالب‌نیا، قدرت‌الله و حیدر محمدزاده سالطه (۱۳۸۴). «تاثیر خصوصی‌سازی شرکت‌های دولتی پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران بر بازده سهام آن‌ها»، *مجله تحقیقات مالی*، شماره ۱۹: صص ۹۷-۱۱۵.
- ۱۳) قالیباف اصل، حسن و فائزه رنجبردرگاه (۱۳۸۴). «بررسی اثر نوع مالکیت بر عملکرد شرکت‌ها (تجربه خصوصی‌سازی در ایران)»، *مجله تحقیقات مالی*، شماره ۱۹: صص ۱۳۳-۱۱۷.
- ۱۴) قوانین بودجه سال‌های ۱۳۸۰ الی ۱۳۸۷
- ۱۵) کمیجانی، اکبر (۱۳۸۲). *ارزیابی عملکرد سیاست خصوصی‌سازی در ایران*، تهران: انتشارات معاونت اقتصادی وزارت امور اقتصادی و دارایی.
- ۱۶) گزارشات سالانه بورس، گزارش سال‌های ۱۳۸۰-۱۳۸۷، تهران: سازمان بورس اوراق بهادار تهران.
- ۱۷) گزارشات عملکرد سازمان خصوصی‌سازی (۱۳۸۷-۱۳۸۰).

- 16) Boubakri, N. Claude, J. Guedhami, O. (2003). Privatization, corporate governance and economic environment: firm – level evidence from Asia. www.elsevier.com
- 17) Omran ,M,(2003) "Performance Consequences of privatizing Egyotion state-owned Enterprises :the effect of post- privatization ownership structure on firm performance " ,Arab academy for science technology ,Egypt.
- 18) R.O. Salawu and O.O. Akinlo, 2005, Privatization and Efficiency: Evaluation of Corporate Financial Performance
- 19) Torero Cullen, Máximo, 2003, Peruvian Privatization: Impacts on Firm Performance.
- 20) William L. Megginson, 1998, The Impact of Privatization. Economic Reform today number one;
- 21) William L.Megginson,Robert C. Nash,and Matthiasvan Randenborgh,1996, The Privatization Dividend.the word bank. Note No. 68.1996.